

ROBERT MERLE

Csikóéveink

Európa Könyvkiadó Budapest 1984
Fordította Görög Livia
Szerkesztő Pór Judit
ISBN 963-07-2894-X

Montpellier 1560-as évek

A legszebb, mi itt szokásban van, a húshagyókeddi karikatánc a Canourque téren. Ez, mint már mondtam, a város legszebb tere, megérkezésünk napján itt gyönyörködhettem a bájos mandulatáncban.

Húshagyókedden nem cukros mandula járja, hanem karika. Hosszú fehér ruhába öltözött, maszkás, dúsan felékszerezett nemeskisasszonyok fehér-arany karikákat hajtának; táncosaik is hasonló öltözéket viselnek, s a játék úgy megy, hogy síp, dob és cintányér szavára a legények át- meg átbújnak a karikákon, melyeket a leányok kényük-kedvük szerint tartanak elébük. Mert ha nincs ínyükre a legény, ki át akar bújni a karikán, nyomban magasra emelik, s elbuktatják az udvarlót. Ha kedvükre való a fiú, de incselkedni akarnak vele, elé tartják, ám mindjárt el is kapják a karikát, úgyhogy az udvarló, ha át akar jutni rajta, kénytelen lábát hátrahagyva fejjel-karral előrevetődni, s a karika túlfelén a kövezetre huppanni, tagjai nagyobb veszedelmére. De ha sikerrel jár a mutatvány, nagy tapsot arat, s a leányzó piruló, bűnbánó arca tanúsítja: karikája immár foglalt. Noha e tánc miéértje s mikéntje félreérthetetlen, árnyéka sincs benne parlagiasságnak avagy trágár tréfának, rossz csengésű nevetésnek, ami igazán csodálatos, hanem csupa finomság és báj, s én nem győztem bámulni.

Cabassus

- Siorac - mondta egy este Merdanson a Három Királyok fogadóban, hol hármásban üldögéltünk Carajackal -, én nem törődhetek bele e súlyos fogatkozásba. Hát azért alapított Rondelet Montpellier-ben anatómiatermet, hogy az mindösszesen három boncolást lásson? Hármat! Négyet ígért az a torzszülött Bazin! Három boncolás - kész nevetség. Hogy jussunk előre az emberi test történetében, ha ma, 1567-ben is csak azt ismételtetjük papagáj módjára, amit Galenosz és Hippokratész írt le több száz évvel Urunk születése előtt.

- Én tudnám, hogyan segítsünk magunkon - szólt Carajac, suttogóra fogva hangját.

Carajac, a kirurgus, aki mellett még a széles vállú Merdanson is törékenynek tetszett, oly sötétbarna hajjal-szemmel dicsekedhetett, hogy beillett volna töröknek, ami nem is olyan meglepő, ha figyelembe vesszük, hányszor törtek be s időztek Aigues-Mortes-ban az utóbbi ötven esztendőben a pogányok. Carajac e város szülőtte volt, s városát fennen dicsérte, ha egyáltalán kinyitotta a száját, mert rendesen hallgatott, mint a sült hal; csak ült magasan és szélesen, mint egy szekrény, mozdulatlanul, félig lehunyva koromfekete szemét.

- Hogyan? - kérdezte Merdanson.

- Ismered Cabassust, cimbora?

- Azt a papot, akiről bábu készült farsangkor, s az volt ráírva: istentagadó? - szóltam közbe.

- Azt. Ő a Szent Dénes-parókia plébánosa Montpellierben. Van e parókia területén egy temető, melyből a pápista papok szép hasznot húznak, mivel igen jó pénzért földelik el ott a holtakat.

Carajac szusszant egyet. Őt magát is meglepte, hogy ily hosszan beszélt.

- Javaslom, ürítsük ki kupáinkat, s menjünk máris el a helyet megszemlélni - mondta.

- Minek? - kérdezte Merdanson.

Hanem Carajac kimerítette aznapi szókészletét, tehát csupán biccentett, jeléül, hogy eleget mondott, majd végképp megnémult. Mindazonáltal oly nagy volt rábeszélő ereje, hallgatagsága folytán, hogy nem kérdezősködtem tovább, hanem hívtam a fogadósnét és fizettem. Az asszonyság mogorván számolt. Egy mosoly nem sok, annyit sem szánt rám. Caudebec és a pestises halott esete óta a jóasszony kiejtett kegyeiből.

Besötétedett, mire eljutottunk Cabassus házához. Ő kicsit távolabb lakott az

idevaló papoktól, kik egy csomóban éltek, úgy valahogy, mint a szerzetesek.

Carajac halkán megkoccantotta az ajtót és bement a nevét. Előbb résnyire nyílt az ajtó, majd kitárult, s a nyomorú szobácskában, melynek mennyezete oly alacsony volt, hogy Carajac fejével súrolta, megjelent egy csupa szőr, cingár kis figura; az ócska asztalra kitett gyertya fényében úgy tetszett, szeme tébolyultan csillog s forog körbe üregében, aminthogy a kis ember tagjai is szüntelenül és oktanul táncoltak, rázkódtak, ugrabugráltak. Cabassus éppen kotyvasztott valamit egy csorba fazékban tűzhelye gyér lángjánál. Szaga után ítélve káposztás tyúkot.

- Testvéreim - szólt magas, vékony hangján -, testvéreim nem Istenben, ki nem létezik, hanem közös fajunk szerint, s értem ezen az emberiséget, legyetek üdvözölve hajlékomban s estebédemnél. Erre, fivéreim, hajtsatok fejet! Nem a Szentháromság misztériuma előtt, az nem létezik. Ez csupán egy tyúk. Tegnap csentem el egy jó módú polgár óljából; hisz valamivel csak fenn kell tartanom szegény rozoga testemet, mivel tudván tudom: lelkem nem fogja őt túlélni anyaszentegyházunk tanítása ellenére. A káposzta ezzel szemben saját tulajdonom, egyenest veteményeskertemből jön, melynek földje zsíros és kövér, lévén szomszédos a halottak nyughelyével. Káposzta s tyúk megörvendeztetni majd ínnyünket egy flaska jó bor társaságában, ha Carajac szavának állt.

- Szavamnak álltam - húzott elő egy üveget köpönyege alól Carajac, és átnyújtotta Cabassusnak, ki mohón megragadta, miközben egész teste rángatózott s szeme forgott. Majd bámulatos ügyességgel kihúzta a dugót, s kitöltötte a bort.

- Koccintsunk Isten nem létére - szólt Cabassus.

- Én Isten létére ürítem poharam - mondtam. - Hiszek Istenben.

- Én is - szólt Merdanson.

- Én is - visszhangozta Carajac.

- Fiaim - mondta Cabassus, minekutána egy hajtásra kiürítette kupáját -, szeretlek benneteket az emberiség kedvéért, de halálos tévedésben leledztek. Hitelt adhatunk-e vajon négy gyermeteg héber népfő, négy kézműves zavaros, ellentmondó, pusztá szóbeszédre alapozott meséinek, kik nagy tudatlanságukban mindent elhittek, ahogy a falu népe hisz manapság szentje csodatételeiben? S mi egyházam válasza e kérdésre? A máglya. A válasz nyersesége s gyengesége egymagában elegendő bizonyosága a kétség törhetetlen erejének. Testvéreim - s kezét itt egy vaskos kézirattekercsre tette -, írtam egy kis latin traktátust Isten nemlétéről s a lélek halandó voltáról. Ezt a címet adtam neki: Nego, s ha akadna nyomdász, aki kiadja, hiszem, megvilágosítaná korunk elsötétült elméit. De egynek sincs hozzá bátorsága. Negó-m el fog pusztulni velem együtt.

- Pap, te tehát tagadod a lélek halhatatlanságát is? - kérdezte Carajac.

- Úgy bizony! Tagadom - felelte Cabassus szemét forgatva. - Soha nem találkoztam lélekkel, mely különvált volna rendes lakóhelyétől, a testtől. S te, Carajac, ki mint kirurgus elég boncolást láttál s egyébire sem áhítozol, csak arra, hogy boncolhass, mondd meg, rábukkant-e valaha már kirurgus holmi lélekre a boncolás alatt?

- Nem bukkanhatott rá. A lélek megfoghatatlan - mondtam.

- Ha megfoghatatlan, honnan tudjuk, hogy létezik? - kérdezte Cabassus, ültében rángatózva s kivette szájából a csirkeszárnyat, amelyet megrágni készült.

- Mert ezt hirdeti a hagyomány - felelte Merdanson.

- Hohó! - szolt Cabassus. - Ti, hugenották, elvetettetek egész sor hittételt, melyre a hagyomány tanított, a szabad gondolat nevében. S lám, vizsgálódástok mégsem volt elég szabad. Megálltatok félúton, mintegy visszariadva tulajdon merészségeitektől. Továbbhaladva ugyanezen az úton ti is eljutottatok volna a tagadásig, mint én.

Azzal fogta, szájába dugta a csirkeszárnyat, s csontostul elropogtatta. Mi ámulva hallgattuk a recsegést-rofogást. A tűz kialvóban lévén, a füstös, bolthajtásos szobácska oly sötétnek tűnt, mint a pokol tornáca. Egyedül az a gyertya adott némi fényt, melyet Cabassus egy fordított üstre állított a korhadt asztalon. Nem tudtam, mit gondoljak Cabassusról. Mert csakugyan bolondnak mutatta arcának kifejezése, örökös rángatózása, szemforgatása s egyéb furcsaságai. Ám mihelyt okoskodni kezdett e bolond - noha merő iszonyat volt hallanom, amit mond -, az ember kételkedni kezdett tulajdon bölcsességében s igazában.

Amennyire a gyertya pislá fényénél tehettem, szemügyre vettem Merdansont s Carajacot. Nekik sem volt kedvük vitázni, Carajacnak hallgatag természete miatt, Merdanson pedig tartott tőle, akárcsak én, hogy alulmarad a vitában. S azonkívül, noha kezdtük immár pedzeni, mit keresünk itt, a dologról sem Carajac, sem Cabassus nem ejtett eleddig szót.

- Nem hiszek az utolsó ítéletben, sem a holtak föltámadásában - folytatta elmélkedését Cabassus. - A halottak, hiszem, ott maradnak örökkön-örökkéig, ahová őket temettük; minekutána a férgek a húst leették róluk, csupán egy csontváz marad ott majd; amikor azt is elemészti az idő, porrá omlik a váz, és semmi nem jó onnan többé elő, legkevésbé ama dicső testek, melyekről az egyház szól a maga tolvajnyelvén. Ez a nyelv merő csalás, ámítás és káprázat. A por csak por. Miért is, úgy vélem, szabad a holttetemetek felnyitni az igaz tudomány előrehaladása érdekében, hogy megismerjük geográfiájukat, amire oly forrón vágnak a medikus urak.

- S mi az ára, uram? - kérdezte Merdanson.

- Amennyibe a tyúk került, melyet felfaltunk - felelte önérzetesen Cabassus. - Azaz: semmibe. Testvéreim az emberségben - szólt és felállt -, a parókia holnap potom pénzért temettet el egy szajhát s egy árvát. Más szóval: a két sír nem lesz mély. Térjetez ide vissza az éj sötétjében hosszú, erős botokkal, kötéllel, két takaróval, gyertyákkal, tolvajlámpással, késekkel s annyi ecettel felfegyverkezve, mennyi a fertőtlenítéshez szükséges. Én készen tartom az ásókat. De vegyétek észbe: ha valaki tetten ér, bűnötöket sírgyalázásnak nevezik, s bitó jár érte avagy gályarabság.

- Szent Vitus szakállára! - riadt meg Merdanson. - Fel vannak-e fegyverkezve a te testvéreid Jézus Krisztusban?

- Van egy újuk.

- Egy újuk! - kiáltottam. - Régi, de gyilkos fegyver.

- Sötét lesz - mondta Cabassus -, s a temetőt nem őrzik éjjel. Azt beszélnek, boszorkányszombat zajlik itt éjjelente. Mióta e hír elterjedt, nem merészkedik ide sírrabló.

Azzal Cabassus minden teketória nélkül kilökött bennünket, mert ha nem istentagadó hitét hirdette éppen, nem volt a szavak embere. Némán baktattunk Montpellier szűk és kanyargós utcácskáin, lévén nagy okunk a töprengésre.

Mielőtt a városkapun beléptünk volna, mely csak azután tárult föl előttünk, hogy az örrel szót értettünk, Carajac megállt, s azt mondta kétségtől s aggodalomtól elfúló hangon:

- Megcselekedjük-e, cimboráim? Igen nagy kockázattal jár e kaland.

- Nagy és nyilvánvaló kockázattal - felelte Merdanson. - Én mégis megcselekszem, ha Siorac velem tart. Ama torzszülött Bazin bélsarára mondom, vagyok oly bátor, mint Siorac, hanem ő ravaszabb, s jobban kivágja magát a bajból.

Akkor rám tekintett Carajac is, Merdanson is, s amennyit a hold gyenge s fátyolos fényénél arcukból láthattam, abból megértettem: tőlem várják a döntést. S az igazat megvallva, olvasóm, nem voltam éppen lelkes. Gödröt ásni, exhumálni egy halottat, felmetélni, s mindezt az isteni törvények égrekiáltó megsértése árán; kitenni magunkat egy új céltáblájának, avagy megbecstelenítő halálnak a bitón - ez ugyancsak megfontolandó. Arról nem is szólva, hogy a halottak lakhelye utálatos szemünknek-fülünknek, eliszonyítja érzéseinket, lévén afféle ingatag határ pokol és menny között, s az előbbihez közelebb, minthogy hazatérő lelkek háborgatják, s a nyomukban járó succubusok, lidércek, halálos párák és kénkőbűz, akasztottak magjából támadt mandragórák s a rothadó testekből fakadt mérgek; mi több, ha hitelt adunk a temetőről lábra kelt hírnek, minden rendű-rangú boszorkányok látogatják, kik a holdfényben a sírokon táncolnak s a sátánnal paráználkodnak.

S mi tagadás, nagyon nem volt ínyemre ama dúlt tekintetű, tébolyult pap cinkossága, kinek nem tudom, miféle gonosz szellem rángatja tagjait, s kinek eszeveszett istentagadása máglyáért kiált.

- Haj - kezdtem rá halkán, de ahogy belemelegedtem a beszédbe, hangom fokozatosan felerősödött -, be goromba kihívás ez a sorstól! Nosza, álljunk elébe, cimborák, vegyük föl a kesztyűt. Ritkánál ritkább ez az alkalom: kapjuk el üstökét! Mit látunk-hallunk a boncolásból mi, kik a doktorok, licenciátusok, baccalaureusok háta mögött ülünk az anatómiateremben? A boncoló taglejtéseit s a katedrán trónoló királyi professzor kommentárjait! Taglejtéseket látunk, semmi többet. Különbséget tudunk-e tenni kicsiny ér és hajszálér között a test geográfiájában? Vénák, idegek, ízületek, inak között? Kézzel érinthettük-e valaha az orgánumokat? Ismerjük-e kiterjedésüket, súlyukat, tapintásukat, elágazásaikat? Ha merünk, pajtásaim, holnap a mienk lesz, csak a mienk, tapinthatóan, két test, egy hím- s egy nőnemű lény teste. Kész csoda! Két tetem, egy egész éjszakára, tanárok, boncnokok és doktorok nélkül, csak a mienk, a mi szemünk, a mi kezünk, a mi késünk prédája! Aj, barátaim, nagyobb előrehaladást tehetünk ezen az egy éjszakán orvosi tudásban, mint egy egész tanév alatt!

Erre igent mondott s kezet adott Carajac és Merdanson is. Meggyőztem őket, s mivel ki nem mondva, de közakarattal engem tettek meg a vállalat fejének, hozzáálltam megszervezéséhez.

Haj, olvasóm! Ki másnap éjjel esteli sötétben megpillantott volna bennünket, talpig feketébe öltözötten, fekete álarccal, gallér nélkül (az kifehérlett volna a sötétből), hajunk eltakarva, övünkben pisztoly, oldalunkon szablya, kezünkben, hátunkon gyertya, kötél, bot, takaró, Merdanssonnál meg nem gyújtott tolvajlámpás; ráadásul egymástól néhány ölre elmaradva, s nesztelenül lépkedve, az bizonytal nyomban megsejtette volna, hogy nem éppen jámbor cselekedetre készülünk.

Hosszú volt az út Montpellier-ből Montpellieret-ig s a Szent Dénes-parókiáig. Hanem a városkapu őre ittasnak látszott; jóformán ránk se nézett, amint áthaladtunk, s mit sem szólt. Carajac megkocantotta Cabassus ajtaját, s elmormolta a nevét. Cabassus nyomban ajtót nyitott, bezárta mögöttünk, s azt mondta az ő vékony, magas hangján, szemét forgatva:

- Foglaljatok helyet, testvéreim, s egyetek eme nyúlból! Nem rossz eledel. Egyik szomszédom töre adta ingyen. Teli gyomor kell a kemény munkához, mely rátok vár. Carajac, ide azt a flaskát, hadd nyitom ki! Egyetek, igyatok, testvéreim! Ez nem az én testem, s eme jóféle corbiéres-i bor sem az én vérem. Mindkettő matéria, Istennek hála - ha ugyan hálát mondhatok a nemlétezőnek. Mert a matéria matéria. Van. Mást s többet nem mondhat róla az ember. Mint mesterünk, Hérakleitosz tanítja,

a világ egységes és nem Isten teremtette.

Nem feleltünk neki, nem akarván újabb vitát. A nyúl, noha ízletes volt, megfeküdte a gyomrunkat. Szívünk a torkunkban dobogott, még a bor sem pezsdített fel. A szegényes, alacsony, sötét szobácskában, mely maga is sírveremhez hasonlított, kelletlen faltuk e komor halotti lakomát, s házigazdánk hangos és szünetlen istenkáromlása éppen nem növelte étvágyunkat.

- A ti hugenottáitok eltörölték Szűz Máriát és a szenteket - mondta Cabassus, és éles, átható hangjától megfájdult fülünk. - Derekas munka volt. De miért nem szállították le Jézust is a neki dukáló rangra? Ember volt, zsidó volt. Szeretett prófétálni, mint egész népe, s mivel cölibátusban élt; önmegettartóztatóan, az életerő szokásos megsűrűsödése ékesszólóvá tette. Tanítványai meggyőzték csodatevő képességéről, s ő tett is egynémely csodát, hanem az akkori hiszékeny korban temérdek csoda történt. Mindenki csodákról regél. Jézus a tetejében a főpapok fülének gyűlöletesen csengő beszédek tartott, s mivel az ő türelmük rövid, keresztrefeszítették Jézust. Ha nem teszik, ma senki nem tartaná istennek. S én, Cabassus, csak nevetek rajta, mint ezt Negó-mban is megírtam, hogy Jézust négy szög és két szál deszka tette Istenné! Et si faret in terris Heraclitus, tamquam rideret!

- Aj, Cabassus - szoltam, mivel elszorult a torkom -, kérem, hagyjon fel e szörnyű beszéddel vendégei kedvéért. Rosszullét környékez, mindjárt kiokádok a nyulat.

- Azt is meg kéne ám magyarázni - mondta Merdanson -, hogyan lesz pappá egy szaros ateista?

- Szaros hívő - felelte Cabassus -, te az eke után kötöd az ökröt. Azért mentem papnak, mert nagy volt bennem a tanulhatnék, s miközben kiművelődtem, odaveszett szép hitem.

- Az ördögé lett! - vélte Carajac sápadtan e beszéd hallatán.

Hanem Cabassus csak vállat vont rá, majd rángatózni kezdett, szemét vadul forgatta, kezét égnek emelte, s fülsértő hangon kiáltotta:

- Tévedés! Tévedés! Nemcsak Istenben nem hiszek, az ördögben sem.

- Sem Istenben, sem ördögben! - kiáltottam. - Akkor nincs értelme a világnak!

- Hogyne lenne! - válaszolta Cabassus. - Létezik.

Hanem ezt oly homályosnak véltem, hogy nem kívántam az eszmecserét folytatni. Felálltam.

- Cimborák - szoltam -; immár egészen besötétedett. Ne késlekedjünk tovább, hanem tegye fel ki-ki álarcát, s induljunk.

Merdanson meggyújtotta a tolvajlámpást, s Cabassus vezetésével kiléptünk egy bolthajtásos ajtón át a veteményeskertbe, ahogy Cabassus mondta volt. A kert határos

volt a temetővel. Mindössze egy alacsony rozmaringsövénnyel választotta el tőle. Egyszerűen átléptük. Ez igen szerencsés elrendezés volt, mert máskülönben a temetőt mindenfelől papi lakások vették körül, s ahol nem azok, ott két öl magas, erős fal. A fal túloldalán, magyarázta Cabassus, csapdákat helyeztek el oltalmul a gonosztevők ellen, kik a sírokat felnyitják s kirabolják.

- Itt egy darabka kréta - súgta a fülemben Cabassus. - Jelölje meg a sírokat; ahányszor fordul az út! Így visszatalálnak majd a házamba.

- Tehát nem marad velünk segítőknek? - kérdeztem suttogva.

- Nem én, gyűlölöm a temetőket, hiúságtól bűzlenek. A gazdagok márvány síremlékük alatt pöffeszkednek. Ha majd élve elégetnek, a szélbe szórják hamvaimat. S az nagyon jól lesz így, a semmi visszatér a semmibe. Helyben vagyunk, fivéreim. Eme halom alatt egy szép kurtizán nyugszik, ki sokakat megörvendeztetett míg élt. Ama másik halom alatt egy nyolcesztendő gyermek pihen, ki nem szűnt meg sírni, míg élt. Lássatok munkához! Odabent várlak.

- Istennek hála, elmegy! - szólt Merdanson, mihelyt Cabassus eltűnt. - Elhordta az irháját. Eme szaros ateista vízzé változtatja véretem. Isten bocsássa meg, hogy szörnyű beszédeit meghallgattam! Jézus Krisztusra és szent sebeire mondom, hiszek az Atyában, Fiúban és Szentlélekben. S ha bűn eme sírokat kinyitni, mint hiszem, alázatosan esedezem Teremtőm bocsánataért.

- Ámen - mondtam.

- Ámen - visszhangozta Carajac. - Hanem Cabassus, ha bolond is, nem gonosz. Mindenét szétosztja a szegények között.

Merdanson lerakta a tolvajlámpást egy közeli sírra, ásót ragadtunk s nekiálltunk kiásni a szajha sírját. Mivel rég nem végeztem mezei munkát s a kezem elszokott tőle, kesztyűt húztam, hogy az ásó göcsörtös nyele fel ne törje a tenyeremet. A holdsarló igen keskeny volt, az ég felhős, úgyhogy, ámbár szemünk lassan hozzászokott a sötétnek, más nem látszott körül, csak fehérítő kereszték és sírkövek. A hátam is borsózott volna, úgy elfogott a félelem s szomorúság e komor helyen, ha nem izzasztott volna meg a megerőltető munka. Cabassus azt mondta ugyan, hogy a sírásó nem készített mély gödröt, mivel munkájáért keveset fizettek, de nekünk, kik újra kiástuk, amit ő behányt, így is hosszan tartó, kemény robot volt az ásás.

Vagy fél órája dolgozhattunk, amikor Merdanson odalépett hozzám, s a fülemben súgta:

- Valaki les bennünket.

- Merről?

- Ott van előttem bal kéz felől az a ciprus; mögüle. Egy arcot láttam, fehér volt,

mint a patyolat. - S míg ezeket mondta, keze, melyet karomra tett, remegett. Úgy bizony! Merdanson remegett! Nem hittem érzéseimnek!

- Cimborák - súgtam oda a másik kettőnek -, ti csak folytassátok, én megyek és megnézem, mi az.

Azzal fáradtságot mímelve nekidőltem a szomszédos síremléknek, mely legalább két öl magas és igen pompás volt, nekitámasztottam ásómat, elővontam szabályamat hüvelyéből, s nesztelenül megkerülve a síremléket, földre kuporodtam, majd kivont karddal, kúszva közelítettem meg a ciprust. Akkorákat dobbant közben a szívem, hogy majd kiugrott, s kiszáradt a szám. Nem tudtam: ember les-e ránk vagy szellem. Olvasóm, sem a lendrevie-i báró, sem a corbiéres-i haramiák, sem Espoumel és az ő kése, sem Caudebec és az ő kardja láttán nem lappadt úgy le tököm a nadrághasítékban, mint e fehér arc láttán a ciprus fekete ágai között. Úgy tetszett, félőlnyire a föld színe fölött lebeg.

Hanem amint közelebb kerültem, láttam: egy könnyű, kicsiny alak dől a fa törzsének, tehát nekilendültem, ráugrottam, s egyetlen szempillantás alatt földre tepertem. Nem ellenkezett. Így maradtam rajta zihálva, s fokról fokra megnyugodtam, mert eleven test melegét éreztem magam alatt. S mi több, női testet.

Abban a pillanatban eloszlott a felhő, s a hold fényénél egy tizenöt esztendő forma leányt pillantottam meg. Arca csakugyan igen sápadt volt, s döbbenetemre, nagy fekete szeme imádattal csüggött rajtam, holott nem is láthatott, mivel arcom felső részét maszk takarta.

- Ó, Leonard mester! - mondta. - Ó, Nagy Bak! Ó, hön szeretett uram! Végre elértem célomat! Rátaláltam nagyuramra e temetőben, amint azt nagyanyó megjósolta. Egy álló esztendeje minden éjjel ellátogatok ide abban a reményben, hogy kielégíthetem uram bagzókedvét.

- Bagzókedvemet? - hőköltem hátra. - De hát ki vagy te?

- Tudja azt nagyuram jól! Egész családuknak híven szolgálta pokolbéli hatalmát, s máglyán pusztult el érte egy esztendeje, nagyanyámat s engem kivéve.

- Mangane! - szóltam. - Ermandine Mangane! Hát téged nem égettek meg?

- Kegyeskedjék visszaemlékezni rá, nagyuram. Parancsára siketnek, némának s hülyének tettettem magam, s így megmenekültem.

- Tehát te vagy az utolsó Mangane.

- Nem leszek az, ha a Nagy Bak őurasága elvégzi a dolgát, s belém plántálja magját - felelte ő. - Akkor újjászületnek a Mangane-ok, hogy örökkéig nagyuram hitének papjai legyenek s őt szolgálják. - Nevetett. - Képzelve csak, nagyságos úr, előbb azt gondoltam uraságodról és segédeiről, hogy sírrablók, hanem amikor rám ugrott, megéreztem a kesztyűn át karmait.

Karmaimat! gondoltam. Ó, be nagy a képzelet hatalma!

- Leányzó - mondtam -, ma éjszaka nem eshet meg, amit kívánsz. Jer vissza holnap éjjélkor!

- Aj - mondta ő -, nincs immár kétségem. A jóslat azt tartotta: két ízben is el akar majd küldeni.

- Távozz! - mondtam. - Akarom.

Felálltam s elengedtem. Hanem ő oly erővel kapaszkodott belém, mit soha ki nem néztem volna törékeny karjából.

- Betölt a jóslat - mondta. - Két ízben elküldött.

- Leány, hol jöttél be?

- A falon. Kötelet vettem át rajta.

- Hát a csapdák?

- Ismerem őket.

- Leányzó, ha megteszem, amire kérsz, elmész-e úgy, hogy a fejedet sem fordítod hátra, nehogy meglesd pokoli titkainkat?

- Engedelmeskedem, Nagy Bak uraság.

- Tehát várj, szót kell váltanom segédeimmel.

Otthagytam, s visszatértem a szajha sírjához, odaintettem magam mellé Merdantsont s Carajacot, s a fülükbe sugtam:

- Az utolsó Mangane. Azt hiszi, valamiféle ördög vagyok, Nagy Baknak avagy Leonard mesternek nevez, s arra kér, ejtsem teherbe.

- Hát ejtsd! - így Carajac.

- Szégyellném. A leány a sátán prédája.

- Ejtsd teherbe - vélte Merdanson is. - Egy nő olyan, mint a másik. Ha boszorkány, ha nem, hüvelye alulról felfelé fut, nem balról jobbra.

- Ejtsd teherbe - mondta Carajac. - Nem állhat utunkban e bolond leány. Veszélyt hozhat ránk. Ejtsd teherbe és kergesd el!

- Hisz mondom: ő az ördögé - feleltem igen zavartan.

- Ejtsd teherbe és imádkozz közben - tanácsolta Merdanson. - Imád megfosztja prédájától a sátánt.

Nagy nehezen rászántam magam, s visszatértem a leányhoz. Átöleltem s ámbár semmi porcikám nem kívánta, le akartam fektetni a földre. S mit kellett látnom? A hold, noha utolsó negyedében volt, egyszerre szokatlan fényben ragyogott fel.

- Ne itt, ne itt - mondta a leány, s szeme lángot vetett. - Van ennél jobb hely is. - Azzal kézen (azaz kesztyűn) fogott, s egy mauzóleumhoz vezetett, melyet rács zárt el. Őt az sem állította meg, elővont szoknyájából egy kulcsot, kinyitotta a rácsajtót, s bezárkózott velem egy kis halottas kápolnába.

- Itt nyugszik, eme kőlap alatt - szólt nagyot dobbantva, s fekete szeme vad tűzben égett - a nagy inkvizítor, ki elégette a Mangane-okat. Nem sokkal később pirulákat vásárolt egy csodadoktortól, minthogy fekélyben szenvedett. Ez a csodadoktor nagyuram szolgája volt, s az inkvizítor kegyetlen kínok közepette halt meg két hónappal az enyéim után, kegyetlenebb kínok között, mint amit ők szenvedtek el a máglyán. Itt akarom méhembe fogadni magodat, uram, itt, ellenségünk sírján.

Szó nem jött ki számon, s a vér jéggé dermedt ereimben szavai és a hold természetfölötti ragyogása miatt. Ő azonban a kőre hengeredett - de eközben sem engedte el a kezemet, hanem bámulatos erővel vont le maga mellé, úgyhogy a következő percben már az oldalán hevertem. Szempillantás alatt levetkőzött. Bőre barna volt, teste ingerlően gömbölyded és sima. S nem könnyű szívvel mondom ki e szót: „ingerlően”, mert úgy hevertem mellette, némán és moccanatlanul, mint a fatuskó, nem azzal lévén elfoglalva, hogy őt becézsem, hanem hogy Istenhez fohászkodjam (hisz úgy tetszett, az Úr máris megbüntetett a céda és az árva sírjának meggyalázásáért!), s füleljek, mivel a kőlap alól, amelyen hevertünk, nyögést véltem hallani.

- Nagyuram megveti a halandó nőket - szegezte rám fekete szemét a Mangane leány, s e szem ragyogása szinte elviselhetetlen volt a hold fényében -, jobban szeret succubusaival játszozni birodalmában, a pokolban. Én azonban boszorkány vagyok, addig is, míg holtom után Lilith nem lehetek nagyuram országában, s van némi hatalmam a férfiúi test felett, melyet nagyuram magára öltött. Megengedi-e, nagyságod - súgta a fülemben -, hogy imádott személyén gyakoroljam művészetemet?

- Megengedem - feleltem, ámbár akaratomnak ehhez nem volt semmi köze. Magamban akkor is imádkoztam, s a fülemben betöltötte a jajgatás, mely a kőlap alól jött, hol feküdtünk, s amelynek hidege csontomig hatolt, átjárva egész testemet.

De mihelyt igent mondtam akaratomon kívül, éreztem, a leány levetkőzött, s forró lehelet ölelt körül. S egyszerre végképp elveszítettem az ima fonálát, s mintegy a hallásomat s a szörnyű nyögések emlékét is, és úgy éreztem, langy levegőben lebegek, s ezer édes szellőcske cirógatja testemet. S ámbár a gyönyör mintegy eszemet vette, úgy gondolom, a Mangane leány különös, démoni becézgetései a holtat is életre bűvölték volna; s ha mernék rájuk emlékezni (amire olykor kísértést érzek), leírni akkor sem merném, hogy ne piruljak miattuk annyi év után is; ily becézgetésben soha nem részesített azóta anyaszült nő. S ámbár varázslatos fortélyai újra férfivá tettek, s a fejem búbjától a lábam ujjáig át- meg átjárt a vágy, még akkor sem akartam mozdulni. Ezt látván, a Mangane leány meglovagolt, s vad táncba fogva, szilaj rikkantások közepette kifacsarta belőlem, amit akart: magomat. Ó, jaj,

gondoltam, amikor a gyönyör múltán visszatért öntudatom, a mindenható Isten adja, hogy e sátáni öl ne foganjon.

Felálltam. A leány lábamhoz borult, s mesterként imádva csókjaival borította el lábamat térdemig.

- Leány, megkaptad, amit akartál - szóltam. - Távozz, és ne nézz vissza!

- Azt teszem, amit parancsolsz, Nagy Bak uraság - felelte ő, s míg a rácsot kinyitotta, a szeme mámorosan csillogott a gondolatára, hogy immár megörökítette fáját.

Engedelmeskedett a parancsnak, mint erről magam is meggyőződtem, elkísérvén őt a sírok között. Azután társaimhoz siettem. Távollétem alatt jócskán előrehaladtak a munkával, immár egészen feltárták a szajha szemfödélbe varrt testét.

- Cimbora, Szent Vítus szakállára mondom, nincs igazság e földön - súgta oda nekem Merdanson. - Míg egyesek dolgoznak, mások kamatyolnak.

- Ne tréfálkozz, Merdanson! - szóltam megborzongva. - Legszívesebben ezer mérföldre lennék innen.

- Ki hitte volna, üvöltésed hallatán?

- Hát üvöltöttem?

- Pokolian.

Megborzongtam, mert nem hallottam tulajdon üvöltésemet, s mert úgy láttam, bal oldalamon a hold már nem süt oly természetfölötti fényvel, mint az imént, míg a boszorkány arcát világította meg, ki engem meglövegolt.

- Cimbora - mondta Merdanson, miközben Carajac kukk nélkül, de kárvallott képpel pihent, ásójára támaszkodva -, minthogy te úgyis úgy imádod a nők kis izéjét, hogy nem átallsz holtak sírján paráználkodni boszorkánnyal avagy succubusszal, mássz le a gödörbe, s bújtasd át a köteleket ama kurva válla s lába alatt, hogy annál fogva kihúzzuk. Ideje, hogy te is dolgozz valamit.

S nagyot káromkodott, majd megtoldotta egy tréfával, melyet nem kívánok itt elismételni, oly útszéli és gyalázatos volt. Merdanson azonban nem látott benne semmit, lévén mocskos a szája, de jó a szíve. Igen elszomorított, hogy társaim ennyire zokon veszik, amit pedig maguk tanácsoltak nekem, de ez egyszer mégis jobbnak véltem befogni a számat, s némán leereszkedtem a gödörbe, ám a lábam megcsúszott s egész hosszamban rázuhantam a szegény szajhára. Teste merev volt és a lepedőn át is jéghideg. Jaj, gondoltam (mert egész bensőm felkavarodott Merdanson ocsmányságaira, és émelyegtem), minden jobb a halálnál. Krisztus bocsássa meg, de ennél jobban szeretem még a boszorkányt s pokoli hevét is. Üggyel-bajjal feltápáskodtam, s erősen émelyegve megvettem lábom a szegény halott egyik s másik felén, és végül sikerült a köteleket úgy alábújtatnom, ahogy Merdanson

mondta, mi nem volt éppen könnyű, lévén a kurtizán nagydarab, erős nőszemély, s immár hullamerev.

Négy ember kellett volna hozzá, hogy a két kötelet a gödör két oldalán egyszerre megrántsa, s mi csak hárman voltunk; csúnyán meg lettünk volna akadva, ha Carajacnak nem jut eszébe az egyik kötél szabad végét a szomszédos kripta rácsához kötni. Így valahogy sikerült nagy nyögések közepette, izzadva kiemelnünk a halottat a gödör szélére. Ennek utána Carajac saraglyát tákolt össze két botból s egy takaróból, és rátettük a tetemet.

Az árva kihantolása könnyebben ment, lévén a gyermek csekélyke halom alá temetve s oly kicsiny és könnyű, hogy Carajac takaróba burkolva a vállára vetette, míg mi ketten Merdanssonal remegő kézzel-lábbal becipeltük a szajhát Cabassus kunyhójába.

Amint Cabassus megpillantotta tolvajlámpásunk fényét, kivilágította szobáját gyertyáinkkal, úgy mégpedig, hogy a gyertyákat fadarabokra ragasztotta, azokat pedig a viskó kövei közt tátongó résekbe dugdosta bele. Ötöt egy templomi gyertyatartóba állított, amelyet alighanem valamelyik Máriakápolnából orozhatott el, s amelyet egyikünknek az asztal fölé kellett tartania. Az asztalt Cabassus letakarította, sőt le is mosta. Ráhelyeztük a szajha tetemét. Carajac eközben a szoba egyik sarkában falnak támasztotta az árva holttestét; az úgy maradt, merevsége folytán. Én a halott fölé tartottam a gyertyatartót, Merdanson elvágta a fonalat, mellyel a halottat a lepedőbe bevarrták. Volt türelme megkeresni a bogot s azt elvágni, mivel az volt a szándékunk, hogy a szegény teremtés földi maradványait boncolás után a lepedőbe visszavarrjuk s újra elföldeljük.

- Szent Vitus szakállára! - mondta Merdanson, amint előbukkant a lepedő alól a szajha jéghideg, fehér teste -, be szép nagydarab fehérchseléd volt! Nézzétek, cimborák, e vállat, erős keblet, bájos köldököt, széles csípőt s a hosszú, ívelt lábat, melyet nap mint nap szét kellett vetnie, hogy látogatói kellemetes hasznát vehessék kis gumójuknak! Miért is nem hő és eleven most is, Szent Vitus szakállára, akkor nem e szikével nyitnám föl testét! Be szép, be fiatal teremtés! Kár érte! Egyébiránt csupa egészség, virgoncság, tagjai erőből duzzadoznak! Tudod-e, Cabassus, mely baj vitte el?

- Tegnap halt bele a szülésbe - felelte Cabassus a maga éles-magas hangján -, utolsó csepp vérének is elveszítvén.

- És a gyermek? - kérdeztem.

- Halva született, Istennek hála - felelte Cabassus, és nyomban hozzátette (mint mindig, ha Isten nevét véletlenül kiejtette a száján) -, ki nem létezik.

- Hol nyissuk meg? - kérdezte Merdanson.

- Mellkasán - felelte Carajac. - Nagy kedvem van megegzaminálni egy szívet, s az odavivő és onnan távozó vércsatornákat.

- Ne ott! - tiltakoztam. - Nyissuk ki genitáliája felől. Az iskolában mind a három alkalommal hímet boncoltak, a majmot sem kivéve. Most szerencsésen nőtényre akadtunk, kezdjük tehát azzal, mi őt nővé teszi.

- Siorac jól beszél - mondta Merdanson -, mi pedig a szívet illeti, minekelőtte újra elföldeljük, kivesszük majd s Carajacnak adjuk: otthon kedvére dolgozhat rajta.

Carajac elégedettnek látszott.

- Siorac, világíts ide, hogy szikém egyenest a húsba vágjon. Megnyitom a férfi örömének székhelyét, s onnan kezdve minden egyebet is a méhig s petefészekig.

Merdanson csak az imént nyerte el a baccalaureusi fokozatot orvostudományból, a vizsgáin elnöklő Saporta és d'Assas doktorok dicséretével egyetemben (szerencséjére ők egzaminálták s nem Bazin doktor, ki gyűlölte Merdansont, tudván, hogy az őt torzszülöttnek nevezi). Merdanson diadala igazságos volt, mert a Feredő utcai kurvákon kívül, kikkel sokszor akad dolga, lévén sürgető és durva az étvágya, és semmi türelme a leánykának bókolni (sok időbe kerül s nem mindig vezet célhoz), no meg az ételen-italon kívül, melyet két pofára, csámcsogva falt be, egyetlen forró és nagy szerelme volt: az orvostudomány. Haladásáért örömet odaadta volna ha nem is a lelkét, de legalább az életét. Máskülönben jó hugenotta volt, ámbár inkább egy párt, semmint egy egyház híve, akárcsak jómagam; előbb szalasztotta volna el az istentiszteletet, semmint egy boncolást.

Mint olvasóm tudja, én akkor fejeztem be első évemet, Carajac, a kirurgus nemkülönben, ezért engedték át a kést „öreg” társunknak, ki ügyesen forgatta, mivel ahány kis állat a körme közé került, azt mindet felboncolta volt. Munka közben tudósan kommentálta, amit felfedezett. Valósággal kétségbe ejtett, hogy nem jegyezhetem le szavait, mivel a gyertyatartót tartottam a feje fölé őt és Carajacot megvilágítandó, ki feltúrta inge ujját és segítette a húst az útból eltakarítani. Cabassus felállt egy székre s ez egyszer némán, nyugodtan, elámulatlan s - mivel itt nem Istenről volt szó, hanem a matériáról - szinte vallásos áhítattal figyelte vállunk fölül a boncolást.

- Konstatálom - szólt Merdanson, egészen elhagyva ama durvaságokat, melyek rendes körülmények között minduntalan visszatértek beszédében -, hogy a méh még duzzadt állapotban van; a szülés csak tegnap folyt le. Azt is tisztán látom, hogy a szülés nehéz lehetett, mivel a vaginán mély sebeket ejtett egy ügyetlen és bűnös bába, ki fogót használt, s eközben megölte a gyermeket, megsértette a méhet és a hashártyát, kiváltván a nagy vérzést, mely a szegény anyát elvitte. Végezetül konstatálom, hogy a méh egyosztatú, mint Vesalius bebizonyította, s nem kétosztatú,

mint Galenosz állította.

- Tehát Galenosz tévedett! - kiáltotta Cabassus, kezét dörzsölgetve. Gyűlölte a klasszikusokat s általában mindenfajta tekintélyt.

- Akadnak iskolánkban is oly doktorok - mondtam -, a többi között Pinarelle doktor, kik szívesebben tévednek Galenossal, semhogy Vesaliusnak adjanak igazat.

- Ez valóban gyűlöletes - szólt Cabassus. - Szemeik vannak és nem látnak.

De mindjárt el is némult, mivel Merdanson ráakadt egy méhkürtre s petefészekre, és elmagyarázta, mire szolgálnak. Magamban azt gondoltam magyarázata hallatán, hogy a nő megtermékenyítése bonyolult csoda, s egymagában elegendő bizonyítéka a Teremtő létének; mert csakis az Ő isteni értelmétől telhetett ki egy ilyen egyszerű, mégis finom mechanizmusnak a kitalálása. De elhallgattam idevágó gondolataimat, nem akarván Cabassust újfent hangos istentagadásra készíteni.

Amikor a genitáliával végzett, Merdanson felnyitotta a mellkast, kivette a szajha szívét, és azt mondta:

- Tudod-e, Carajac, hogy Arisztotelész a szívét háromosztatú, meleg orgánumnak vélte?

- Haha! - kacarászott Cabassus. Boldogan hallotta, hogy az egyháza által nagyon tisztelt tanítómester ekkorát tévedett.

- Nem tudtam - felelte Carajac.

- Haha! - nevetgélt Cabassus.

- Arisztotelész továbbá úgy vélte - halljátok, cimboráim! -, hogy mivel a szív meleg orgánum, hajlamos mértéktelenül fűteni, s a tüdők szerepe az, hogy hideg levegőt fűjtassanak rá és lehűtsék.

Cabassus a hasát fogta, úgy nevetett. A nagy rázkódástól kis híján leesett a székről, melyre felállt.

- Mi Galenoszt illeti - Merdanson nekigyürközött, hogy kihúzza a mellkasüregből a szívét, minekutána elvágta az aortákat -, mi Galenoszt illeti, ő azt állította, hogy a szív üregei pórusok által közlekednek egymással.

- És nem úgy van? - kérdezte Cabassus, kezét dörzsölgetve afeletti örömeiben, hogy még egy klasszikus tekintély lepleződik le s szenved nyilvános vereséget.

- Nem cimborák. Vesalius kimutatta De corporis humani fabrica című könyvében, hogy a szívüregek nem közlekednek egymással. Íme e szegény asszony szíve, Carajac. Míg élt, sokszor dobogott kis calibryse ütemére (ám ezt inkább szánakozva mondta, nem goromba tréfának szánta.) Jól őrizd meg!

Carajac mit sem felelt, hanem szinte ünnepélyes arccal elővont egy kendőt a zsebéből, átvette Merdansontól a szívét, ráhelyezte a kendőre, a kendő csücskeit

visszahajtotta s középen csomóra kötötte, kis batyut alkotva, mely leginkább azokra a vajcsomagokra emlékeztetett, melyeket földmívesek hordanak be vasárnapkor a városba.

Minekutána a szajhát visszavarrtuk a lepedőbe - s igazat szólva alig szaglott, nem számítva a bomlás legelső stádiumát hirdető, tompa s émelyítően édeskés szagot -, áttettük egy ládára, s Carajac, ki az imént falnak támasztotta a tolvajlámpás mellett az ismeretes csomagot, felkapta s az asztalra tette az árvát, mondván:

- Be könnyű!

- Hja, az árva keveset ehet - felelte Merdanson, s a szikéért nyúlt.

De mihelyt kibontotta a lepedőt, melybe a gyermeket bevarrták, elviselhetetlen bűz csapta meg orrunkat. A bűz még erősödött, amikor Merdanson, ki Cabassustól megtudta, hogy a gyermeket a tüdeje vitte el, felnyitotta mellkasát. A legerősebb gyomor is felfordult volna a gyermek tüdejéből feltörő szörnyű szagtól. Ecettel locsoltuk, hogy az émelyítő kigőzölgést elnyomjuk, s azért is, hogy az esetleges fertőzés ellen védekezzünk. De hasztalan; s amellett a tüdő máris annyira oszlásnak indult, hogy semmit nem találtunk s láthattunk, nem számítva néhány apró követ, ha ugyan e névvel illethetjük azokat a borsószemnél jóval kisebb szemcséket, melyeket nem tudunk mire vélni; ilyenek rendszeren csak a húgyvezetékben szoktak előfordulni.

Miután végeztünk az árva boncolásával is, visszavarrtuk a lepedőbe, de előbb a szajhát cipeltük vissza sírjához, s újfent lebocsátottuk a gödörbe. Visszalapátoltuk rá a földet, s akkor Merdanson váratlanul kijelentette: nem akarja eltemetni a gyermeket, inkább hazaviszi. Van egy fészker a kertjükben, ott majd csontvázzá alakítja a tetemet, s névtelen adományozóként az orvosiskolára származtatja, hogy legyen min oktatniok tanárainknak. Egyébiránt könnyű dolga lesz, alig kell valamit is csinálnia, szegény gyerek máris csupa csont és bőr, hisz ha nem tévedtünk, sorvadásban pusztult el.

XX

Szeptember 21-én reggel, amikor ablakot nyitottam, nagyon meglepődtem, tapasztalván, hogy az ég vészjóslóan fekete, mert addig mindig igen meleg volt. Jobban kihajoltam, hogy megtekintsem: vajon a kövezet esőtől nedvesen csillog-e vagy száraz, s egyszerre földig érő veres ingbe öltözött embereket pillantottam meg a Cévenols téren: máglyát raktak. Hirtelen elszorult a torkom, mert megértettem: Cabassust készülnek megégetni. Ezt Fogacer is megerősítette, ki abban a percben nyitott be kopogtatás nélkül szobámba sápadtan és leverten (hisz tudjuk, neki kettős

oka volt hasonló haláltól rettegni). Megállt mellettem, és némán nézte végig a hóhér és segédei gyászos előkészületeit: Hamarosan megjelentek Cossolat íjásza. Felsorakoztak a máglya körül és a szomszédos utcákban, hogy féken tartsák a népet, mely máris előzönlötte a teret, lévén egy ember megégetése oly látványosság, melyet senki nem akar elszalasztani. Fogacer arra következtetett a katonák sokaságából és hadi fegyverzetéből, hogy Cossolat - nyilván alapos okkal - a degradálást követő rendbontás megismétlődésétől tart.

- Pierre - szólt oda nekem -, vonja össze félig az ablak kárpitját, tegyen fel álarcot, s szőke haját, mely éppen nem gyakori itt Languedocban, sapkával fedje be, hogy fel ne ismerjék. Én sietek figyelmeztetni nagytekintetű mesterünket, hogy zárja be a patikát, s jól reteszellen el ajtót-ablakot. Ha rendbontás történne, tudjuk, akad a bámészcodók között nem egy, ki nyomban fosztogatni kezd.

Úgy tettem, amint Fogacer tanácsolta, mert nemcsak innen nyílt a térre jó kilátás, hanem odalentről is jól látszott ablakom. Álarcot öltöttem, és elfedtem a hajamat is. Samson abban a percben toppant be hozzám, amint Fogacer kilépett az ajtón, s igen meghökkent az odalenn - utcán-téren - mutatkozó izgalom s a rajtam levők láttán. Tágra nyitotta égbék szemét, és megkérdezte, kit fognak megégetni.

- Egy istentagadót - feleltem, nem akarván többet elárulni, minthogy ama napig elmulasztottam fivéremnek megvallani a tetemek kihantolását.

- Egy istentagadót? - Samsonnak a szeme se rebbent. - Jól teszik, nagyon jól!

- Öcsémuram - mondtam indulattól remegve -, e „jól teszik” nagyon elkeserít. Hogyan tekinthet ily embertelen közönnyel e szerencsétlen elmondhatatlan gyötrelmeire az, kinek oly jó és szánakozó szíve van, mint öcsémuramnak?

- De hisz istentagadó! - vonogatta a vállát Samson. - A nagy hírű Michel Servet csupán a Szentháromságot tagadta, ami bűn, de nem oly gyűlöletes bűn, mint az istentagadás, Kálvin mégis megégettette őt Genfben.

- És bizonyjal nem ez volt Kálvin legüdvösebb cselekedete!

- Micsoda? - hűlt el Samson. - Bátyámuram bírálja Kálvint?

- Kálvin nem isten és nem próféta. Miért ne bíráljam?

- De a Szentháromságot tagadni bűn!

- Tévelygés, nem bűn. Samson, mi jogon követelhetünk magunknak lelkiismereti szabadságot a pápistáktól, kik vonakodnak azt megadni, ha megtagadjuk azoktól, akik más hiten vannak, mint mi?

- No de fivérem, egy istentagadó, egy ateista! - kiáltotta Samson. - Hogy tűrhetnénk meg ily fertelmet a föld színén?

- Eh, öcsém, hagyjunk fel a vitával - legyintettem, végképp elveszítve türelmemet. - Térjen szobájába, s hagyjon magamra! Nincs ínyemre e disputa.

Samson eltávozott, vérig sértve a leintés miatt, arca lángra gyúlt, a szeme sarkában máris könnyek gyülekeztek. És én abban a percben megbántam nyerseségemet.

Kopogtak. Fogacer tért vissza. Ő is álarcot tett föl, azért, mondta, mert ha őt felismernék, jelenlétéből az enyémmre következtethetnének. Éppen ezt magyarázta, amikor eleredt az eső. Előbb kövér cseppekben hullt, majd ömleni kezdett az eső, mintha dézsából öntenék, jéggel keverve. Egyidejűleg feltámadt a szél. Oly csípős volt, mintha tél lenne, nem nyárutó.

- Jaj - riadt meg Fogacer. - A fa megázik, lassan fog égni. Hosszú lesz és határtalan Cabassus szenvedése, hacsak meg nem fojtja őt Vignogoule, amikor a máglyát lángra lobbantja. És úgy hiszem, megteszi - tette hozzá kisvártatva.

- Miért gondolja?

- Az a cölöp ott a máglya közepén ki van fúrva, s a lukon kötelet bújttak át, mely hurokban végződik.

- Ki dönti el, megfojtsák-e az elítéltet, mielőtt a láng utoléri?

- A törvényszék. Hanem ez titkos kegyelem. Vignogoule végrehajthatja jól is, rosszul is, aszerint, hogy kap-e pénzt az elítélt barátaitól, vagy nem kap. S ugyan ki merné manapság nyíltan elismerni, hogy egy istentagadó barátja?

- Én! - kiáltottam. - Máris futok, adok öt aranyat Vignogoule-nak, hogy annak rendje-módja szerint megfojtsa Cabassust.

S futottam, mint a bolond. Akkor nyílt az ajtó, és Sanche mester jelent meg a küszöbön.

- Szép öcsém - mondta szigorúan -, hallottam, mit akar tenni. Nem teheti. Kapunk zárva, ablakainkon tábla és lakat, s minden kijárat eltorlaszolva. Egyébiránt már megérkeztek a bírák, a kanonokok és Cossolat. Őrülség lenne szemük láttára megvesztegetni a hóhért.

Futottam vissza az ablakhoz. Sanche mester igazat szólt, a törvényszék tagjai s a kanonokok, kik degradálásra ítélték volt Cabassust, már felsorakoztak a máglya körül, a legtöbben lovon, egyik-másik öszvérháton. Nagyon komoly és szánakozó arcot mutattak, hanem azért élénken sugdostak egymás között, és lerítt róluk: alig várják, hogy vége legyen a cécónak. Mögöttük két sor íjászt sorakoztatott fel körben Cossolat, mintegy védőfalként, hogy a sokaságot távol tartsák a bírától és a máglyától.

Cossolat hol ide, hol oda kormányozta lovát, éles szeme a fekete szemöldök alól lankadatlan fürkészte a környéket, még a házak ablakait is, hol rengeteg ember szorongott, nők, férfiak vegyest, sőt áldott állapotú asszonyok és szoptató anyák is akadtak köztük, és mind úgy nevetgéltek, fecsegték, kacarásztak, mintha holmi vásári

komédiát avagy szemfényvesztő mutatványt készülnének végignézni. Amennyire kiláthattam, a tér emberektől feketéllett (széjjelebb akartam vonni a kárpitot, de Fogacer megragadta a kezemet és meggátolt benne). Nem láttam, mégis tudtam, mikor jelent meg Cabassus, mert olyan fülsiketítő, vad ordítózás támadt, hogy a vér is megfagyott ereimben, s először fel sem foghattam a szavak értelmét, melyeket ezer meg ezer száj bömbölt eszeveszett gyűlölettel.

- Égj meg, istentagadó! Égj meg!

Fogacer elsápadt, s megragadta a kezemet.

- Ki mondta, hogy ember embernek farkasa? - kérdezte tőlem. - E mondásnak csak egy hibája van: sértő a farkasra nézve.

- Nem viselem el - szólt Sanche mester egész testében reszketve. - Megyek vissza a patikába.

Cabassust két íjász fogta közre. Lábán nem volt béklyó, sem a kezén bilincs, mégis csak nagy kínnal s mintegy tántorogva haladt előre. Vagy a kiállt kínzás viselte meg ennyire, vagy az a nagy köteg szalma gátolta a járásban, melyet a hátára kötöttek, gondolom, eljövendő sorsa jelképeként. Rögtön felfogta ezt a sokaság, s csak úgy röpködtek a csúfondáros megjegyzések és tréfák. „Csiholj tüzet, gazfickó és gyújtsd föl magadat!” - kiáltották. Annál kevésbé nyerte meg e látvány a kanonokok tetszését, talán mert az elítélt vállára rakott teher, bármi nevetséges volt is, a keresztfát idézte emlékezetükbe és Krisztus Urunk golgotajárását. Mindenesetre megtanácskozták egymás közt a dolgot, majd a legidősebb kanonok felállt a kengyelben, és megparancsolta a hóhérnak: vegye le rögvest a szalmaköteget. A hóhér úgy is tett, a sokaság nagy bosszúságára és csalódására. A kanonokokat mégsem merték szidalmazni, tehát a hóhért átkozták.

E percben újra eleredt az eső, mely elállt volt, amikor az íjások megérkeztek a térre. Nem vastag sugárban ömlött, mint előbb, hanem apró, finom cseppekben hullt, de igen sűrűn és szakadatlanul, mintha hirtelen függöny ereszkedett volna alá az égből, ameddig a szem ellátott, fekete volt, itt-ott ólomszürke hasítékokkal. Cabassus kísérői visszavonultak. Az elítélt egyedül állt most a máglya tövében abban a kopott, rongyos ujjasban, melyet akkor adtak rá, amikor kitalizták a papság soraiból. Nem forgatta szemét, sőt igen-igen nyugodtnak látszott, s nem kevésbé elszántnak, mint kitaliztatása napján.

Akkor a bírák egyike Cabassus mellé léptetett, kigöngyölítette az írást, melyet kezében tartott, és kihirdette a törvényszék ítéletét latin, francia és oc nyelven. Ezt elvégezve megkérdezte Cabassustól, kíván-e szólni, és Cabassus tisztán csengő hangon mondta:

- Halálom tanúságtétel az igazság mellett.

- Itt immár nincs helye a vitának - felelte bosszúsan a bíró, majd Vignogoule felé fordult, és hangosan ráparancsolt: - Bakó, tedd a dolgod!

Erre fergeteges tapsban tört ki a sokaság és lábával dobogott, afeletti örömeiben, hogy végre kezdetét veszi a látványosság, melyre esőben, hidegben oly kitartóan várakozott. A kis és nagy ablakokból kihajló arcokon csak és csupán elégedettséget és gyönyörteljes várakozást láttam, mintha a Szent Iván-napi tüzet ülnék körül, mely mellett oly jólesik a tánc és a játék. Mintha Cabassus, az ateista, nem is emberi lény lett volna, hanem valamely más állatfajhoz tartozott volna, el szabad tehát égetni, sőt nagyon jó mulatság elégetni e nagy rakás fával egyetemben, mint azokat a bogarakat, melyek vesztükre éppen a máglyát alkotó rönkökben letek menedékre.

A bíró parancsára Vignogoule nesztelenül odasompolygott Cabassushöz, vállára tette mindkét kezét, inkább gyengédnek, semmint durvának tetsző mozdulattal, és a fülébe súgott valamit. Cabassus bólintott, leült egy rönkre, levette cipőjét, majd felállt s kibújt harisnyájából és ujjasából is, végül mindkettőt összehajtogatta s szép rendesen lerakta a fára, oly aprólékos gonddal, mintha elégetése után ismét magára kellene öltenie. Immár egy szál ingben, mezítláb állt a kövön és türelmesen várakozott. Az eső koponyájára tapasztotta szürke haját s patakokban csorgott orcáin, de ő fel se vette, legfeljebb meg-megborzongott. Voltak, kik e reszketés láttán odakiáltottak neki: ne búsuljon, mindjárt megmelegszik, de e tréfa nyomán alig-alig harsant nevetés. A sokaság se látott, se hallott, csak Vignogoule-t leste.

A hóhér - ugyanaz, ki fejemet elcsapta volna, ha a törvényszék perbe fog - valóságos húshegy volt. Hat láb magas, s teste minden részében és ízében nagy és kövér, farától potroháig s potrohától melléig, mely a kövérségtől úgy omlott alá mellkasára, mint valamely nőszemélyé. Hájás volt a képe is, szeme fakó, színehagyott, haja, szemöldöke és szempillája nem is szőke, hanem fehér. Ámbár ereje baromi volt, végtelenül puhán mozgott. Feje ide-oda döccent nyakán, hasa rengett öve alatt, kövér fenéke ide-oda lódult nadrágjában. Lába annyi zajt sem vert a kövezeten, mint a macska talpa, csakhogy az övé hatalmas volt, miként keze is, mely oly nagy volt, oly erős és oly hatalmas, hogy szempillantás alatt úgy kitekerte volna a legerősebb ember nyakát, mint galambfőkéjét.

Rendes magaviselete alapján azt hihette volna az ember, Vignogoule nem lenne képes egy legyet avagy muslincát sem megölni, mert idomtalan testéből igen-igen szelíd hang jött elő. Mozdulatai simák voltak és simogatóak, modora nyájaskodó, behízlgő, mézesmázos. De mivel az emberség szikrája sem lappangott szívében, mi több, elképzelhetetlen gyönyörűséget lelt más szenvedésében, mihelyt ütött a

kínvallatás avagy a szerencsétlen elítélt megfojtásának, lefejezésének, felakasztásának, megégetésének perce, áldozatára szegzett szeme hirtelen kiguvadt, szembogara kitágult, szája elnyílt, s lélegzete oly szaggatottá és zajossá vált, mintha nőt ölelt volna.

Derék polgártársaink, ámbár örömezt legeltették szemüket a Vignogoule nyújtotta spektákulumokon, gyűlölték, utálták és mélyen megvetették őt, talán mert aljas kegyetlensége nagyító tükröt tartott az övének. Mihelyt Cabassus levetkezett, s egy szál ingben maradt ott, Vignogoule, kinek válláig is alig ért a törékeny, vézna kis alak, zihálni kezdett, mint kovácsfújtató, vaskos ujjai megremegtek, szeme fehérje kivillant szemhéja alól. És ámbár a sokaság lélegzetét visszafojtva figyelte a Vignogoule lihegését, nem viselhette el sokáig a hóhér fertelmes kéjét, s hirtelen utat engedve gyűlöletének, átkainak, azt üvöltötte:

- Magadat égesd el, Vignogoule, magadat!

A főbíró megverette a dobokat, a tér elcsendesült, s ő Vignogoule-hoz fordulva mélységes undorral ráparancsolt:

- Tedd a dolgod, bakó ne késlekedj!

Akkor Vignogoule odalépett Cabassushöz zihálva, kidülledt szemmel, és szelíden, majdnem gyengéden hátba taszította bal tenyerével, jobbával pedig a máglyára mutatott, de egy szó nem sok, annyit sem szólt, s bizonyosan nem is szólhatott nehéz lélegzete miatt. Cabassus vidáman felfutott a máglyára a fából rakott lépcsőkön, s lábát maga alá húzva, leült a cölöp tövébe, ahogy a hóhér mondhatta neki. Így várakozott bámulatos türelemmel, nyugodtan, szemrebbenés nélkül, ámbár olykor meg-megborzongva a hideg és az eső miatt.

Vignogoule zihálva fellépkedett a máglyára, összekötözte Cabassus kezét elől, a mellén, a szegycsont magasságában, majd törzsét a cölöphöz rögzítette, többször is átvetve rajta a kötelet, s mindannyiszor csomót kötött a hátára, gondolom azért, hogy amikor a láng belekap a kenderbe, ne váljon le rögtön a kötél. Azután belebújtatta az elítélt nyakát a hurokba, melyre Fogacer figyelmeztetett, és kipróbálta, könnyen jár-e a kötél szabad vége a cölöpbe fűrt lyukban. Ennek utána lerakta a máglyára Cabassustól mintegy fél ölre s éppen elé az istentagadó traktátus kéziratát, melynek a törvényszék ítélete értelmében az elítélttel együtt kellett porrá égnie. Vignogoule nem pusztán kezébe fogta a kéziratot, hanem hosszú nyelvű fogóval ragadta meg, s úgy vitte, mintha attól félne, hogy érintése megfertőzi.

Mindezt csigalassúsággal, roppant lagymatagon végezte a hóhér. Hasa, fara, melle rengett-remegett léptei ütemére, arca mint az alvóé, hanem a szeme majd kiugrott, s tátott szájából most is az a szaggatott, hangos zihálás tört elő, melyről az imént szóltam. Cabassus arca elváltozott s elkomorult, amint Negó-ját a máglyán

megpillantotta, s rángani kezdett keze és teste a ráfeszülő kötél alatt. De hamarosan visszasüppedt iménti mozdulatlanságába, szemét lesütötte, s úgy mozgatta száját, mint aki imádkozik. Ez meglepte s meghatotta a kanonokokat. Ismét összesúgtak, majd a legidősebb előrejött lován, úgyhogy az állat szügye szinte súrolta a máglyát, s fennszóval megkérdezte Cabassustól, nem indította-e meg Isten bűnben megátalkodott szívét, nem tért-e vissza hite. Cabassus nemet intett.

- Mégis imádkozol! - szólt a kanonok.

- Nem imádkozom - felelte Cabassus magas, tisztán csengő hangon. - Elismétlem magamban azokat az okokat, melyeknél fogva nem hihetek.

- Ugyan mit számítanak okaid a kinyilatkoztatással szemben! - mennydörögte a kanonok.

Cabassus elmosolyodott - igazán mondom: elmosolyodott, s a tér csendjében csodálatos tisztán csendült föl válasza:

- Hihetőleg mégiscsak számítanak valamit, hisz elégetitek őket.

A kanonok csalódottan vállat vont, s lova fejét megfordítva visszatért társaihoz.

- Folytasd, bakó! - parancsolta a főbíró Vignogoule-nak, ki erre tüzet csiholt, meggyújtotta és átadta segédeknek az előkészített fáklyákat. A hóhérsegédek lángra lobbantották a máglya elejét s két oldalát, de nem a hátulját. Bizonyára onnan akar az elítélthez férközni a hóhér.

Az alsó hasábok ugyan elég szépen égtek, mivel a fölöttük levők megóvták őket az esőtől, a tűz mégis nehezen kúszott feljebb, s nagyobb volt a füstje, mint a lángja. Végre elérték a lángnyelvek a Negó-t, s a kézirat fellángolt, bevilágítva Cabassus arcát, ki a kanonokokra irányozva tekintetét, tőle nem várt hangerővel kiáltotta oda nekik:

- Ha hamuvá válok is Negóm-mal egyetemben, hamvaink égre kiáltják: nincs Isten.

Akkor a főbíró intett a tekerccsel, melyet kezében tartott, s Vignogoule zihálva felkapaszkodott hátulról a máglyára, megragadta a cölöp likán átfűzött kötél végét és meghúzta, de igen lagymatagon s mintegy kedve ellenére.

- Istennek hála, megfojtja! - szólt Fogacer, és megszorította kezemet. Én elcsodálkoztam, hogy a Mindenhatót emlegeti, mi máskülönben éppen nem volt szokása.

Csakugyan, amint a hurok megszorult a torkán, Cabassus feje élettelenül hanyatlott alá mellére, s a csőcselék felhördült, és átkozta a hóhért, mintha fájna neki, hogy Cabassus kötél s nem tűz által hal. Csalódottságuk mindazonáltal nem volt hosszú életű. Amint a tűz elérte a helyet, hol az elítélült ült, Cabassus megmozdult, hánykolódni kezdett kötelékeiben, s fejét felemelve üvöltött kegyetlen fájdalomában,

mivel tűz emésztette alsótestét.

Fogacer úgy szorongatta a kezemet, hogy szinte fájt.

- Aj, Vignogoule! - kiáltotta. - Aj, gonosztevő! Aj, te gaz! Csak félig fojtottad meg, csak alélásig!

Cabassus úgy üvöltött, hogy a legkönyörtelenebb szív is megesett volna rajta, s annál inkább, mivel a máglya, melyet immár mind a négy oldalán felgyújtottak a hóhér segédei, nem akart lángra kapni s a kínhalált halóval végezni, hanem pislákolva égett, sőt mivel az eső újra és kettőzött erővel eredt el, itt-ott ki is aludt a láng.

- Hóhér! - állt fel a kengyelben dühtől vörösen a főbíró -, ha nem lobbantod rögtön lángra azt a tüzet, elcsapunk!

Vignogoule erre Sanche mester patikájához futott, s az ajtón dörömbölve terpentinolajat kért, a lángot felszítani. De senki nem felelt a kopogtatásra, s Fogacer lefutott megnézni, mi van. Alig halt el lépteinek zaja, amikor kissé kijebb hajolva láttam (de csak a kárpit résén lestem ki, ügyelve, hogy meg ne lássanak): Sanche mester félig kinyitja a patika ajtaját, s kiszól: szívesen odaadja minden olaját, de nem sok van, annyi semmi esetre, amennyi a máglyához kellene.

- Hozz szalmát, hóhér! - parancsolta a főbíró. Cabassus eközben lassú tűzön perzselődött, s mivel a láng alá-alá nyalt, de följebb nem csapott, úgy hánytá-vetette magát kötelékeiben, mint az örült, átható sikolyokat hallatva. És nem tudhattuk, mikor ér véget gyötrelme, mivel szalmát csak a városkaputól hozhattak szekéren, s az egy órába is beletelhetett. A szerencsétlen jajveszékelését végül még a nép is megsokallta, s kedve különösképpen épp ellenkezőjére fordult: szálni kezdte a szenvedőt s átkozni hóhérát, sőt bíráit is, annál inkább, mivel egyszerre nagy égzengés-villámlás támadt a város fölött, mintha a menny maga is megelégette volna, hogy oly rosszul égetik el azt, ki őt tagadja.

Mínhogy pedig egy eszement (s ilyen mindig akad ott, hol sok ember gyűlik össze) azt jövendölte s harsogta el többször is, hogy Cabassusre mindjárt lesújt a Mindenható mennyköve, furcsa hullámlás keletkezett a téren. Egyesek villámcsapástól tartva távolodni igyekeztek a máglyától, mások közelebb akartak kerülni, hogy jól lássák, amint lecsap Cabassusre, úgyszólván tülekedés támadt, apály s dagály összeütközött, s eközben perpatvar robbant ki, sőt verekedés, ütlegek estek és sebesülések.

A sokaság háborgását nagy aggodalommal látták bírák és kanonokok. Nekik mindenképpen ott kellett maradniok a halál bekövetkeztéig, s majd megfojtotta őket máris a máglyáról felszálló sűrű füst, hátrébb mégsem léphettek, mivel ott álltak szorosan mögöttük döfésre kész pikával az íjászok, s így is alig bírták visszaszorítani a népet. Cossolat erős íjászcsapat élén igyekezett véget vetni az itt is, ott is fellobbanó

csetepatéknak, s lovát a sokaság előtt táncoltatva rendes szokása szerint hol hízelgett neki, hol fenyegette, ám a nép mintegy eszét vesztette Cabassus velőtrázó sikolyaitól, a fekete és ólomszín mennyboltban cikázó villámoktól és a szakadatlan mennydörgéstől, s vad morgással fogadta Cossolat intelmeit.

Szempillantás alatt készen állt elhatározásom. Megtöltöttem egy szakállas puskát, s ügyelve, hogy a fegyver csöve ki ne kandikáljon a kárpit mögül, célba vettem Cabassus szívét.

- Ezer ördög és pokol! - kiáltotta Fogacer, ki éppen akkor lépett be az ajtón. Odafutott és földnek fordította a fegyver csövét. - Mit tesz, Siorac? Megörült? Nincs e nélkül is elég baja s kellemetlensége? Megölni az elítéltet: gyilkosság, főbenjáró vétek! Mit akar? Megsérteni a törvényszéket és ismét a fejével játszani?

- Fogacer - mondtam -, vegye tekintetbe, hogy a bírákat s kanonokokat elvakítja a füst, hogy Cossolat-nak igen meggyűlt a baja a sokasággal, hogy nem szűnik a mennydörgés, tehát senki meg nem hallhatja a puska dörrenését, s végezetül, hogy a lövedéket sem lelhetik meg, mivel Cabassus hamuvá ég. Hát oly gyáva vagyok én, Fogacer, hogy tétlen tűrjem Cabassus embertelen szenvedését egy hosszú órán át? Mint tudja, van e máglyában némi részem.

- Nincs! - kiáltotta Fogacer, s görcsösen kapaszkodott a fegyver csövébe. - Cabassus azért került ide, mert megírta a Negó-t, s erőnek erejével vértanúságra tört.

- Én adtam alkalmat vesztére!

- Alkalmat, de nem okot!

- Ej, logikus! Mi itt vitázunk, ő sikoltozik! Vigye innen a kezét, Fogacer! Elhatározásom megingathatatlan!

Fogacer némán farkasszemet nézett velem valameddig, de mert a szememből is csak azt olvasta ki: nem másíthatja meg elhatározásomat, elengedte a csövet. Én vállhoz emeltem a szakállas puskát, nagy gonddal céloztam, és lélegzetemet visszafojtva elsütöttem a fegyvert. Ugyanabban a pillanatban hátraugrottam, hogy ne lássék a csőből felcsapó füst, majd falnak támasztottam a fegyvert, és futottam az ablakhoz. Cabassus feje mellére horgadt, de teste nem mozdult többé, és az üvöltés is elhallgatott. A véletlen akaratából ugyanazon percben elnémult a mennydörgés és elállt az eső, úgyhogy síri csend támadt hirtelen a Cévenols téren. Elült a sokaság árapálya, elképedten s mintegy kővé váltan álltak ott mindannyian.

Akkor a kanonokok újfent tanácskoztak, majd a legidősebb felállt kengyelében, s fennszóval szólt a néphez:

- Az istentelen füstje haragra lobbantotta az eget. Láthattatok haragja s szánalma jelét.

A nép felujjongott e mondásra, mely egyébiránt igen ügyes volt. Nem mondta

ki nyíltan, hogy az Úr villáma sújtott le Cabassusre - hisz senki sem látott villámot lecsapni -, mégis sejteni engedte, hogy Ő lépett közbe, hogy megbüntette az istentagadót s egyszersmind könyörületesen véget vetett hosszú gyötrelmének.

- Elvégeztetett! - mondta a kanonok, amikor a sokaság elcsendesült, s ő ismét szóhoz juthatott. - Imádkozzuk el együtt a Miatyánkot. S ennek megtörténte után térjen vissza ki-ki csendben, rendbontás nélkül a maga otthonába. - Azzal rákezdett messze zengő, a teret betöltő hangon a Miatyánkra, s a nép utánamondta, csudás áhítattal.

- Ni, Siorac! - vonta fel szemöldökét Fogacer. Hangja keserű volt és tompa. - A kegyelmed ajkai nem mozdulnak? Hát nem fohászkodik Istenéhez? Nem imádkozik e szemforgatókkal, kik nem átallnak könyörületről beszélni! Pedig egyedül a kegyelmed műve az a csoda, amelyet ünnepelnek!

- Jaj, ne gúnyolódjék, Fogacer! E máglya maga az iszonyat! Míg élek, el nem felejttem!

Azzal becsuktam az ablakot, leroskadtam egy zsámolyra s arcom tenyerembe temettem.

-

-